

Antun Weissgerber

SUSRET ILI SUKOB?

»Svi ste vi braća« (Mt 23, 8), rekao je Isus svojim učenicima. A kod Posljednje večere silno je naglasio: »Novu vam zapovijed dajem: Ljubite jedan drugoga! Kao što sam ja ljubio vas, ljubite i vi jedan drugoga! Ako imadnete ljubavi jedan prema drugome, po tom će svi spoznati da ste moji učenici.« (Iv 13, 34—35) Prožeta tom zapovijedu, postade prva apostolska Crkva »jedno srce i jedna duša«, privlačiva za mnoge, zauzeta za sve potrebne, osvajalačka za spasenje svijeta.

No otac laži i razdora već je i u tu zajednicu sijao kukolj razdvajanja. Pa i ljudska slabost pružala je dovoljno pukotina da iscuri dragocjeno jedinstvo prvih Duhova. Tako se redao niz činilaca koji su tijekom povijesti sve više ranjavali i razbijali obiteljsku slogu Crkve: otimanje za prva mjesta, judaizantsko podrivanje, korintsko strančarstvo, nikolaitska hereza, gnostičko kvarenje vjere, montanistička lažna karizma, novacijanski rigorizam, manihejski dualizam. Zatim je nastupilo doba velikih krivo-vjerja protiv dogmi općih sabora, iza toga politički antagonizmi koji urodiše gorkim raskolima, a usput i teški cezaropapizam, koji je razbijao sklad između kršćanske Crkve i države. Onda je nadošao dugovjeki feudalizam, koji je visokom gospoštijom otuđivao »gornje« od »donjih« i unosio klasnu diobu. Protestantски je otpad mrvio jedinstvo vjere u brojno sektaštvo te doveo do teških vjerskih ratova. Zatim je uspon industrijskoga kapitala doveo do teških nacionalnih, kolonijalnih i klasnih sukoba i revolucija, koji urodiše svjetskim ratovima upravo među kršćanskim narodima. Moderne su filozofije u velikoj mjeri uzdigle autonomnu oholost koja otuđuje do u dno misli čovjeka čovjeku. Hedonizam visoke civilizacije urodio je golemom sebičnošću, koja zgrtanjem novca i manijom seksa ubija do u dno srca ljubav za obitelj i porod i narod. I tako se iskustveno približujemo Kristovu proroštvu o zalazu svijeta: »Razmahat će se bezakonje i ljubav će kod mnogih ohladnjeti.« (Mt 24, 12)

Tako se Kristova Crkva našla pred 20. stoljećem, koje vapije za univerzalnim skladom čovječanstva, sva izlomljena i izranjena od unutar-njih sukoba i vanjskih rana. Mnogi su od kršćana izdali i Kristovu istinu i Kristovu ljubav, ta dva glavna žarišta jedinstva, pa su nesposobni da svijetu zasvjedoče snagu evanđeoske poruke bratske sloge u domu nebeskog Oca. Crkva to bolno osjeća. Zato kao majka širi svoj ekumenski zagrljaj da bi približila i vratila Kristovu jedinstvu najprije one koji u Njega vjeruju. To je preduvjet, nuždan preduvjet da bi svijet uzvjerovao u Krista i u njegovo kraljevstvo: »Da svi budu jedno! Kao što si ti, Oče, u meni i ja u tebi, tako neka i oni u nama budu jedno, da s v i j e t u z v j e r u j e, da si me ti poslao.« (Iv 17, 21)

A evo, uz stare rane na tijelu Crkve otvaraju se nove. Među te nove rane spada i bolni *sukob generacija*, sukob između starih i mladih, koji iz svijeta prodire i u Crkvu pun prijetnje da bi mogao pokvariti organski razvoj Crkve u nova vremena. Promotrimo ga ravno u oči da bismo na vrijeme našli evanđeoski lijek toj preopasnoj bolesti. Prije nego zađemo u problem, promotrimo jedan prizor iz Evandjelja koji tipično upućuje i na sretan susret i na nesretan sukob pokoljenja.

Kristovo prikazanje u jeruzalemskom hramu četrdeseti dan nakon rođenja stavlja pred nas divan susret starih i mladih, pun savršenoga sklada. Dvoje starih, Šimun i Ana, utjelovljena su čežnja starozavjetnog pro-ročkog Izraela za Mesijom, koji ima naskoro doći. Dvoje mladih, Marija i Josip, donose toga Krista svijetu, a u tom svečanom času donose ga upravo ovim starcima koji već dugo iščekivahu Nadu Izraela. Idealan susret dvaju Saveza kroz dva pokoljenja na najvažnijem raskršću u povijesti spasenja. Istočnjaci zovu taj blagdan *Sretenije* = Susret, misleći na starca Šimuna koji je potkraj života susreo žuđenoga Krista. No taj susret ima mnogo šire značenje, tipološko značenje za sve vjekove kršćanstva: stari i mladi puni razumijevanja unatoč tolikoj razlici u godinama.

Zašto je taj susret bez truna sukoba? — Da odmah odgovorim: *jer oboje jednako gledaju na Krista!* On u sebi sjedinjuje oba Saveza, On je zaglavni kamen koji spaja prošlost s budućnošću, navještaje drevnih pro-roka i poslanje mladih apostola. Krist je starom Šimunu i Ani jednako *slava Izraela i svjetlo naroda*. A Mariji i Josipu to je *Djetešće jednako sin Davidov i Spasitelj svijeta* — Ješuah. Ista vjera, ista čežnja, ista ljubav spajaju ovdje razmakla pokoljenja bez obzira na dob, na osobni poziv, na zadaću u djelu spasenja. Evo, tu je evanđeoska formula za sretan susret svih pokoljenja Crkve.

Ali starac Šimun vidi dubokim proročkim pogledom da će taj isti Krist biti *znak protivljenja*, da će biti »na propast i uskrsnuće mnogih u Izraelu«, da će, stoga, njegovoj majci »mač probosti dušu, da bi se otkrile misli mnogih srdaca«. Kristov susret s izabranim Izraelom u javnom životu ne samo da neće biti pun sklada, nego će se pretvoriti u tragičan sukob, koji će njega dovesti do golgotske žrtve, a njegov narod do odbačenja iz Crkve sve do posljednjih vremena: »I prvi bit će posljednji.« (Mk 10, 31) I »mnogi će doći s istoka i zapada te sjesti za stol s Abrahamom, Izakom

i Jakobom u kraljevstvu nebeskom, dok će sinovi kraljevstva biti bačeni u krajnju tamu, gdje će biti plač i škrgut zubi.« (Mt 8, 11—12)

Zašto se tadašnji Izrael tako kobno sukobio s Kristom? — Znamo temeljni odgovor: predstavnici Izraela nisu gledali Mesiju duhom proroka, nego političara. Čekahu zemaljskog cezara svoje svjetske vladavine, koji bi ih oslobodio od Rimljana i dao im svjetsku vlast, a ne očekivahu Mesiju pravde i svetosti, koji bi ih oslobodio od grijeha, smrti i pakla. Zamjena zemaljskog za nebesko nadošla je kao posljedica unutarnje religiozne pustoši: zamijeniše vanjsku legalnost za unutarnju pravednost, slovo Zakona mjesto duha Zakona. I tako, izdajući duh, izgubiše kraljevstvo duha i istine.

Stav prema Kristu i stav prema produljenom Kristu-Crkvi, kroz koju govori Duh Kristov, odlučuje da li će se pokoljenja kršćana susresti u skladu ili sukobiti u srazu. Nije li i danas u tome srž problema u vrelom i bolnom sukobu pokoljenja, koji utječe i na sukob tradicionalista i progresista kakav se pojavio iza Drugog vatikanskog sabora? A nije li i lijek za taj sukob u tome da jednako gledaju na povijesnog Krista iz Evandjelja i na živoga Krista u Crkvi? A taj Krist *spaja* i u sebi i u svojoj nauci i u svom djelovanju *nova et vetera* = novo i staro. Sukobi su u današnjoj Crkvi očiti. Od njih prijeti opasnost da počnu pucati zidovi jeruzalemski. Mi smo odgovorni hoće li taj mučni prijelaz iz jedne u drugu epohu crkvene povijesti biti na propast ili na spasenje mnogih u novozavjetnom Izraelu. Naša odgovornost zahtijeva da proučimo uzroke sukoba i da im tražimo lijek da bi se život Crkve *organski nastavio* s istim Kristom, s istim Evandjeljem i s istim Credom u nova vremena. Mnoge se sile u Crkvi uzalud troše u napetim, upravo razrogušenim svađama, što nije po duhu Drugog vatikanskog sabora. Snage potrebne za ostvarivanje saborskih dekreta gube se u razračunavanju grupnih stavova, u propagandnim pritiscima na javno mišljenje, u napetim osporavanjima, u rastrganoj borbi između istrčavanja naprijed i kočenja nazad... No bit će i gorega zla: mnogi od Crkve otpadaju i otpast će, jer u njoj ne nalaze bratskoga sklada, nego sve veću problematiku i međusobno ranjavanje. Tako nam pokazuje ovaj čas.

Da bismo u ovaj problem sukoba pokoljenja i mišljenja ušli s najobjektivnijim raspoloženjem, valja izbaciti iz srca ranjene osjećaje i grupaški mentalitet, osobna obračunavanja i prosuđivanje drugih mišljenja s pozicije »naši« ili »vaši«. Valja se uspeti na onu *natpovijesnu razinu*, na kojoj se zbio veliki susret starih i mladih četrdeseti dan poslije Kristova rođenja.

I. Što sukobljava pokoljenja?

Svaki bi narod mogao u svojoj povijesti pokazati na veće i manje sukobe dinastija i stranaka, ideja i organizacija, struktura vlasti i ambicija pojedinaca. No u tim sukobima rijetko kada igra ulogu starost ili mladost. Ne da toga nije bilo u pozadini događaja, nego nije odlučivalo

na široj pozornici zbivanja. Sukob pokoljenja odvijao se više u obiteljskim i u rodbinskim odnosima: između sinova i očeva, snaha i svekrva, zetova i tastova, tutora i baštinka, počesto između učitelja i učenika neke škole, između staroga župnika i mladoga kapelana... U širokom društvu odlučivale su znatno više ideje i navike nego godine, društvena i religiozna pripadnost nego dob, veze interesa i simpatija nego veze godina. Emancipacija mladih, iako stvarna u okviru obitelji, rijetko je utjecala na javni život. Na liniji godina dugo i mnogo vrijedio je ugled roditelja i starijih, kulturna baština i nasljedstvo odgoja. U kulturi i civilizaciji trebalo je potrošiti život, da načiniš koji korak naprijed ili da porušiš koju kočnicu prošlosti. Velike državne i društvene promjene nisu tekle po liniji godina, nego po liniji ideja, klasa, naroda, kultura. Mladih i starijih bilo je na svakoj strani.

I u povijesti spasenja nalazimo sličnu pojavu. Bog je uzimao za glasnike svoje poruke sad stare patrijarhe, sad mladog Josipa ili Davida, sad Mojsiju i Arona u zrelim godinama, čak i dijete Samuela i mladića Daniela. Baština Objave nasljeđivala se s pokoljenja na pokoljenje snagom obiteljskog odgoja i religioznih ustanova. U redovitom životu uvelike se cijenio savjet i sud staraca, ali u proročkoj poruci godine ne igraju ulogu. Organsko nasljeđivanje duhovne baštine Izraela nije znalo za sukob pokoljenja, nego za sukob vjernih i nevjernih, pravednih i nepravednih, mudrih i ludih. Slučaj kralja Roboama da je odbacio mudar savjet starijih, a prihvatio objestan savjet svojih mladih vršnjaka, iznimka je u Starom Savezu, ali sudbonosna za jedinstvenu državu, koja se trajno raskolila u sjeverno i u južno kraljevstvo.

Ni u povijesti Crkve ne možemo naći ozbiljna sukoba starih i mladih u širim razmjerima. Sudbinu Crkve odlučivali su većinom veliki sveci, svjedoci vjere i reformatori vjerskog života, pokretači pomlađenoga kršćanstva, koji pomlađivahu mladošću duha, ne godina. Pa i među rušiteljima Crkve nalazimo svakojakih godina. Zrelu teologiju ipak su vodile većinom zrele godine, a karizmatičke prodore novih redovničkih zajednica većinom mlade godine. Na upravi Crkve bilo je u sva vremena i mladih i starih velikana, pa i nedostojnika bilo je od mladih i od starih. Svetost je sjala u svim dobima. Apostolska revnost palila je mladiće, izjedala je i starce.

Zašto je danas toliko naglašen sukob generacija, koji ulazi u druge sukobe ideja i društvenih trzaja kao uznemirujući činilac? — Nešto se događa u našem svijetu, nešto čega nikad nije bilo u tolikoj mjeri u prošlim vremenima, nešto što razdvaja stare i mlade na ognjištu, u društvu, u Crkvi. Ta pojava *prijeti kontinuitetu životnog razvoja*, organskom prijelazu iz prijašnjih u nove oblike života. Ima život oduvijek svojih mutacija, pa i onih koje biolozi nazivaju »strmoglavima«. No u takvim, inače vrlo rijetkim, mutacijama ostaje glavnina genetske baze nepromijenjena. I što su umjetne mutacije strmoglavije, to su više izložene dekadentnoj devoluciji, kvarenju vrste. Zakoni života jako poštuju već stečene vrijednosti. »*Natura non facit saltus* = priroda ne čini skokova.« Postoji i protivna

pojava u biološkom svijetu: ono što se previše prilagodilo, što se posve specijaliziralo određenoj okolini, ne može više nazad. Kad je došlo do velikih geoloških i klimatskih promjena, takve su vrste nestajale.

I u duhovnom životu postoji analogna zakonitost: što se odviše brzo mijenja, ili je čudo milosti ili je psihički lom; a što se odviše prilagodilo nekoj povijesnoj sredini, nije sposobno za promjene razvoja — fosilizira se kad nastupe zahtjevi novih vremena. U prvom slučaju: čudo milosti možemo naći u duši pojedinaca, tako da naglo posve promijene život. No u životu zajednica treba vremena da se odvijte dublja promjena. Pogotovo u širokim razmjerima svijeta i naroda. Obuzima nas pitanje: je li današnji sukob generacija neka »strmoglava mutacija« mentaliteta? Prijeti li ona kontinuitetu života ili naviješta bolji svijet? Pogledajmo toj pojavi dva glavna uzroka, kako ih iznose ljudi znanosti, kako ih uočava i Crkva sabrana na Drugom vatikanskom saboru.

A. *Ekonomska revolucija* posljedica je tehničke, a ova opet učinak velikih dostignuća iskustvene znanosti. Današnja tehničirana proizvodnja vrlo složenog i specijaliziranog procesa proizvodnje psihički ranjava i kida ljude: i od prirodnog ritma nekad smirenog života, i od ognjišta, i od obiteljskih veza, i od domovine, a time od onih duhovnih baština koje ti napušteni izvori davahu čovjeku prošlosti. Ritam tehničko-ekonomske revolucije kida ljude jedne od drugih: uzvitlao je golemu imigraciju i emigraciju, rasuo članove iste obitelji na više kontinenata, razdijelio tolike muževe i žene, ostavio premnogu djecu bez roditeljskog odgoja, načinio jazove između vrlo školovane djece i jedva školovanih roditelja, bacio primitivce u vrtlog najviše civilizacije . . . Time se kontinuitet negdašnjeg nasljeđivanja rada i vrednota *opasno diskontinuirao*. Naše se društvo ne razvija u humanoj atmosferi obiteljskih veza punih ljubavi, nego u otuđenoj atmosferi ekonomske tehnokracije, grube i nemilosrdne prema čovjeku. Tim stihijskim ritmom gospodare novac i stroj da bi ugušili srce i raskidali živce. Unatoč velikoj socijalizaciji rada i informacija, čovjek čovjeku postaje tuđinac. Staro društvo, iz kojega je izrastao, ostavlja a novo društvo, u koje se brzopleto i naglo uklapa, ne poznaje. Nastala je neka jurnjava ljudi za novcem i za standardom, pa se čovjek u trci za stvarima otuđio i samom sebi. Nutrina mu postaje sve više neuropatska i psihopatska jer je brzi tempo rada napeo sve snage, a preobilna propaganda sredstva u njega utrpala silu senzacija koje ne može duševno probaviti. Današnja ekonomska mašina slabo mari za zdrav duševni razvoj ljudi, današnja tehnokracija prijete psihičkom zdravlju čovjeka. (Dr Chaudard) Sve veća specijalizacija znanja i rada suzuje duševni horizont na određeno područje pa ne da sagledati cjeline života. Hiperprodukcija robe stvara opću psihozu potrošnje, a time i mnoštvo umjetnih potreba, pa i trku za njima i nezadovoljstvo. »Najveće su potrebe nepotrebnih«, čitao sam u nekom članku.

To stanje najviše psihički pogađa dojučerašnjeg primitivca. Jučer ispaao iz opanaka, a danas upao u velegradski vrtlog *bez ikakvih kriterija vrednovanja*. Zablješten sjajem preobilja, raste u njemu neobuzdana želja

da se preko noći pretvori u tobože »naprednog čovjeka«. U njemu nema kulture koja bi oplemenila i vrednovala upotrebu visoke civilizacije. On nije prošao organski proces shvaćanja i usvajanja višeg standarda, nego dušom skorojevića grabi što mu se sviđa očima, što godi ponosu. Još mu je kuća truljava, možda je i nema, a već »mora imati« kakav »Mercedes« ili »Ford« — neka svijet vidi što je on »zaradio«. Primitivac ne zna rasti, nego bi odjednom htio uskočiti u »više društvo«. Normalno da će u tom raspoloženju prezreti sve što je primio od ognjišta, pa i ljubav prema roditeljima i visoke moralne vrednote obitelji. Takav postaje lak plijen reklame, demagogije i propagande, brza žrtva devizomanije i seksomanije uličnih masa. A to su većinom mlađi ljudi kojima je psihički razvoj neorganski presječen. Među njima je vrlo malo onih koji ulaze u visoku civilizaciju izgrađenom dušom i moralnom snagom.

Opisujući tu tehničko-ekonomsku revoluciju, »Gaudium et spes« ustanovljuje kao posljedicu: »Time tradicionalne mjesne zajednice... danomice proživljuju sve dublje promjene«, a nova civilizacija »posve preobličava stoljećima ustaljena poimanja i oblike društvenog života«. Presložena socijalizacija »ne unapređuje odgovarajuće sazrijevanje osobe niti uvijek promiče doista osobne odnose«. Psiholog E. Erickson tvrdi da moderna civilizacija svojom prenatrpanošću, nametljivom propagandom i prebrzim ritmom promjena šokira psihički zdravi razvoj te usporuje sazrijevanje prave osobnosti. Ljudi svašta znaju, a sebe ne poznaju. Gospodare tehnikom, ali gube gospodstvo nad sobom. Ugrožena je čuvstvena ravnoteža skupa sa svojom živčanom podlogom. Čovjek postaje sebi *eksteritorijalno biće*, žrtva vanjskih zahtjeva i prohtjeva. Bolna, dakle, posljedica tehničko-ekonomske revolucije jest društveni, a s njime i psihički diskontinuitet, koji prijeti održavanju duševne ravnoteže i moralne snage. »Gaudium et spes« nabraja psihičke, moralne i vjerske promjene, »koje dovode u pitanje tradicionalne vrednote, napose među mladima« (7):

a) Nestrpljivost za promjenama i za što bržim sudjelovanjem u društvenom životu. »Zbog toga roditelji i odgojitelji pri vršenju svojih dužnosti nerijetko nailaze na sve teže teškoće.« Ima u revoltu mladih i dobrih strana: protiv neljudske tehnike i manipuliranja s čovjekom, protiv bešćutne nebrige starijih za svijet gladi i stradanja, protiv rata i nasilja u svijetu... Ali ima i toliko anarhičnog iživljavanja u ime lažno shvaćene slobode.

b) Sukob baštinjenih zakona, mišljenja i osjećanja s novim prilikama, i otuda »smetnje u ponašanju i normama«. Brze i nagle promjene starije gone u strah, a mlađe u vrtoglave avanture.

c) U vjerskom životu raširio se »izoštreniji kritički duh«, koji, doduše, »čisti od magijskog shvaćanja svijeta« te zahtijeva »osobnije i djelotvornije prijanjanje uz vjeru«, ali zato »sve šire mase praktički napuštaju vjerski život«, jer im propaganda prikazuje otpad od vjere »kao zahtjev znanstvenog napretka ili nekog novog humanizma«.

d) »Tako nagle promjene i . . . svijest o tom neskladu u svijetu rađaju i povećavaju protuslovlja i neuravnoteženosti.« Doista, jedva ima čovjeka u višoj civilizaciji koga ne pogađa i ne ranjava u duši nesklad našeg svijeta. Unatoč godinama, studiju i askezi ne možemo ovladati neskladom koji na nas utječe. Još manje problematikom današnjeg svijeta koja se gomila. Pa da to očekujemo od mladih koji tek ulaze u društvo?

Time dođosmo pred vrata drugom velikom uzroku koji razdvaja naš svijet, koji pooštrava sukob pokoljenja:

B. *Kultuna revolucija* nije samo stvar našeg vremena, nego pojava dužeg perioda od kojih dvjesto godina. Od vremena enciklopedista nastali su mnogi ideološki lomovi s prošlošću. A redovito u istom stilu: Pronašli smo novi svijet! Bacimo prošlost u ropotarnicu! Tko je učio povijest filozofije, prilično su mu poznati ti novi filozofski sustavi: racionalizam, subjektivizam, relativizam, pragmatizam, fenomenalizam, pozitivizam, evolucionizam, egzistencijalizam, strukturalizam . . . Nove su filozofske struje unijele u svijet inteligencije veliku *nestalnost mišljenja*, jer se jedna drugoj znatno protive. Kod mnogih je propalo uvjerenje da postoji stalna objektivna istina koja odgovara stvarnosti, kojoj bi se, bar u načelu, svi trebali pokoriti. Filozofija je više postala stvar psihizma — kako tko gleda na svijet, negoli stvar ontizma — kakav taj svijet uistinu jest! Nova se mišljenja odvažno iznose, ali malo je truda da se dokaže istinitost tih mišljenja. Mnogi više uživaju u tome da pronalaze probleme nego da daju rješenja. Iz tog mentaliteta nesigurnosti razvila se mnogostrana neuravnoteženost današnjeg čovjeka. »Gaudium et spes« nabraja niz idejnih sukoba u duši današnje kulture, koji nam muče i razum i srce:

a) Sukob između teoretskog i praktičkog razuma, koji ne uspijeva mnoštvo pojedinačnih spoznaja srediti u skladnu sintezu. Za sintezu je potrebna neka filozofija, ali takva koja priznaje sve činjenice i poštiva zakone logičnog mišljenja. Ne filozofija »slobodne intuicije«, puna apriorizama, nego filozofija disciplinirane metodike.

b) Sukob između uspjeha i savjesti. Savjest većine danas podliježe plitkom situacionizmu, koji promatra dužnost prema mjerilu uspjeha, i to neposrednog u ekonomiji, karijeri, standardu . . . I tako neposredni uspjeh »opravdava« i najgora sredstva i najpodlije izdaje.

c) Sukob između kolektivnih životnih uvjeta i preduvjeta osobne misli. To je opet onaj idejni i moralni konformizam koji se prilagođuje javnom mišljenju i zahtjevima društva, ili duševno razbijen nema više snage za osobnu misao, jer za nju treba mira kontemplacije. Ni intelektualci se ne mogu oteti psihologiji mase i propagande ako ne zarone u izvore istine, ako ne traže tišinu samotnog razmatranja.

d) Sukob između specijalizacije i sveobuhvatnog pogleda na svijet. To je pravi problem našeg stoljeća: enciklopedist svoje struke, a nema životnog pogleda na temeljne probleme čovjeka kao čovjeka. Pun znanja,

a bez mudrosti. Sveti Pavao bi rekao: »koji uvijek uče, a nikada ne dospjevaju do spoznaje prave istine«. (2 Tim 3, 7) Među njima je i mnogo kršćana, kojima vjera gine jer nisu imali ili zanemariše vjersku naobrazbu razmjernu svojem studiju. Takvi su skloni u velikim pitanjima života ili se predati struji okoline ili skrpati neku svoju filozofiju prema onoj: kako živiš, tako i misliš. Ili još češće prema divnom izrazu abbéa Courtoisa: »Tko ne živi kako misli, naskoro će misliti kako živi.«

Dodajmo tim sukobima koje nabraja konstitucija i neke *teške nihilizme* iz današnjeg misaonog svijeta: Sartreovu anarhiju protiv svake logike, pa i samog načela protuslovlja, uime apsolutnog Ja; Bretonovu anarhiju protiv svih pravila estetike uime nadrealističke umjetnosti »bezgraničnog stvaralaštva«; Nietzscheovu anarhiju protiv svake etike uime prava Nadčovjeka: »jenseits vom Gut und Böse = s onu stranu dobra i zla«; Marcusovu anarhiju protiv društvenih struktura uime slobode pojedinca . . . Kakva zbrka i magla mora nastati u mozgovima mladih koji se napiše tih babilonskih voda. Totalni prezir prošlosti, odbacivanje svakog reda, duhovno hipijevstvo. Sve to stvara opću traumu u psihi današnjeg velegradskog čovjeka, traumu najdubljih lomova u srži duha. »Gaudium et spes« upozorava kako se u društvu širi i umnožava »uzajamno nepovjerenje i neprijateljstvo, sukobi i iskušenja, kojima je čovjek u isto vrijeme i uzrok i žrtva«. (8) U svijetu propagandne nametljivosti i kolektivnih stihija prosječan čovjek jednostavno gubi kompas duha. Zar nije nužno da mladi postanu najteže žrtve takve pomutnje koju su stari skuhal? »Oci su jeli kiselo grožđe, a sinovima trnu zubi.« (Jer 31, 29)

Ima u današnjem svijetu i divne mladeži, kao što ima i krasnih velikana među starijom generacijom. Ima i pokreta dobra koji udružuju i stare i mlade. Ali po onom starom zakonu da je zlo lukavije i grlatije od dobra nije čudno da se do dobrih ideja i sredina teško probiti, pa ih se malo probije. U izlomljenom svijetu, u rastrganoj duhovnoj atmosferi većina postaje žrtvom i prenosiocem sukoba između prošlosti i budućnosti, a time i sukoba između starih i mladih.

Taj letimičan pogled u krizu današnjeg svijeta daje nam razumjeti da ni Kristova Crkva ne može biti pošteđena od te krize. Ta ona je u svijetu, koliko god nastoji ne biti od ovoga svijeta. Njezini su članovi tkivo ljudske zajednice, stoga i duhovne epidemije iz svijeta nužno utječu na Crkvu. I u kraljevstvu Božjem, dok je na zemlji, djeluje ograničenost ljudi, i ona prema godinama: stari vole ići uhodanim stazama, boje se promjena; a mladi vole bacati se u avanturu budućnosti, ne cijeneći iskušane vrednote prošlosti. Mnogo poraznije djeluju razorne ideje protiv poklada vjere, protiv hijerarhijskog autoriteta, protiv nadnaravnosti evandeoske poruke, protiv božanskog elementa u Crkvi. Najteže muče Crkvu oni koji bi htjeli graditi njenu budućnost okrećući leđa njenoj prošlosti. To ugrožava kontinuitet njena života, zdravu evoluciju vječnog Evandjelja kroz vremenite oblike.

II. Koji je lijek za sukob pokoljenja?

Pošto smo prošli kroz makar približnu dijagnozu te suvremene bolesti, potrebno je da se dadnemo na terapiju, tražeći joj lijek. Ovaj članak neće dati gotove recepte, nego želi upraviti našu pažnju na glavne staze traženja lijeka.

»Gaudium et spes« upire prstom na temeljni uzrok čovjekova zla: »Neuravnoteženosti od kojih trpi suvremeni svijet u stvari su povezane s onom osnovnijom neuravnoteženošću kojoj su *korijeni u čovjekovu srcu.*« (10) A to je srce već u početku ljudske povijesti ranjeno iskonskim grijehom praroditelja, koji urodi anarhijom požude. »Odakle borbe i odakle svade među vama? Zar ne od *vaših požuda*, što se bore u vašim udovima?« (Jak 4, 1) Velika je riječ pokojnog Einsteina: »Problem broj 1 čovječanstva nije atomska bomba, nego čovjekovo srce.« No konstitucija upire snažno i na temeljni lijek: na Krista, drugog Adama, koji nas liječi snagom milosti od naših požuda, koji nam daje svoju stalnost u vrtlogu promjena: »Crkva tvrdi da se u dnu svih promjena nalazi mnogo toga što je *nepromjenljivo* i što ima svoj najdublji temelj u Kristu, koji je isti jučer, danas i uvijek.« (10) Krist, ideal čovjeka, koji pomiri čovjeka s Bogom, *mjerilo je samog čovjeka*: i onoga što spada na sklad njegove naravi i onoga što ga uzdiže nad čovjeka do suživota s Bogom. Krist je srušio prezid ograde između Židova i pogana. On ruši ograde rasne, klasne i nacionalne sebičnosti, pa i usiljene neprirodne ograde između starih i mladih. Krist je mjerilo kako se spaja »novo i staro«, jer jednako vjerno poštiva Očev zakon sa Sinaja i usavršuje ga zakonom s Gore blaženstava; jer jednako želi da bude Kralj Izraelov poslan k izgubljenim ovcama doma Izraelova, a ipak šalje Crkvu u sve narode; jer jednako kori sitničavi legalizam farizeja i liberalni moral saduceja... U Kristu treba da nađu pomirenje svi društveni sukobi i susret sva pokoljenja starih i mladih. A Krist je vrlo određena *vjernost starome*, ne propuštajući da ispuni svako slovice Zakona, a isto tako i vrlo jasna *senzacija novoga*, ukidajući Stari Savez i osnivajući Novi Savez sa svime što on znači.

1. Nakon završene Objave po zadnjem apostolu Crkva ne može više doživjeti tako duboke promjene kakvu je Krist proveo, jer Novi je Savez »foedus aeternum«, »pactum sempiternum« (Jer 32, 40) = vječni savez s Bogom. Ona mora ostati vjerna Kristovoj zamisli o spasenju, Kristovu nacrtu o sebi samoj, Kristovoj nauci do zadnje jote, Kristovoj zapovijedi da sve narode uči sve što je On zapovjedio. Taj *božanski element Crkve* ne podnosi promjene ni u čemu. Zbog njega će Crkva postati često, kao što je i bila, »signum contradictionis« = znak protivljenja. Crkva mora ostati u vjernosti konzervativna, tj. čuvarica poklada vjere u cijelosti. Tko bi od nje tražio odstup od apostolske vjere, tražio bi od nje nevjernost Kristu, a to bi bilo samoubojstvo Crkve. Međutim, to nije moguće, jer Duh istine ne ostavlja Crkvu. Postoji, dakle, u Crkvi nuždan tradicionalizam, upisan u njezinu bit. Kao što matematika

ima svoje nepromjenljive zakone, kao što život ima svoje nedirljive zakone, tako i nadnaravni život Mističnog Tijela ima svoje nepromjenljive životne zakone. Crkva ih proživljava s jednim vremenskim naglaskom sad na ovom, sad na onom sadržaju iz božanskog poklada, a najjasnije ga izražava kroz svoju dogmatsku povijest. Dogme su definitivni izrazi njene vjere. Za njih veli Prvi vatikanski sabor da su »ex sese irreformabiles« = iz sebe nepromjenljive. Kao što drvo raste slažući svoje godove u debl, tako i vjera Crkve evolutivno raste slažući kroz svoju povijest godove vjere — dogme. Što bi bilo s deblom da gradi novi god pod korom, a crvi mu nagrizaju stare godove? Oluja bi ga srušila ili bi mu život izginuo. Tako i Crkva mora čuvati od svih vrsti kvarenja već stečenu spoznaju vjere, da bi nastavila s novim sticanjem. Rastući u budućnost, ne smije poreći prošlost ni u čemu božanskome. U tom smislu Crkva provodi Kristovu mudrost spajanja novog i starog, i to na najvišoj razini misterija. Tko bi od nje tražio strmoglave mutacije protiv božanskih gena u njenu biću, tražio bi nakaznu devoluciju, a ne naprednu evoluciju Evanđelja. Tu je onaj uvijek isti Krist koga treba da nađu u sretnom susretu i stari i mladi u svakom pokoljenju Crkve. Time, dakako, ne niječemo potrebu psihološke i kulturne prilagodbe *istog* sadržaja vjere *raznim* ljudskim sredinama, onaj pluralizam oblika, koji ne mijenjaju objektivnu stvarnost.

Važan je, dakle, zadatak današnje kateheze: mladima pokazati *autentičnoga* Krista i Crkvu, a starima pokazati *dinamičnoga* Krista i Crkvu. Prvima se, nažalost, često nudi pomodni, svidljivi, slabokrvni Krist i neko razvodnjeno, naturalizirano Evanđelje, iz kojega nastoje izbaciti misterij, čudo, križ, zahtjeve čistoće i posluha, osude grijeha, sankcije neba i pakla. Drugi, stariji, navikli su na neku ukočenu, gotovu, konzerviranu, previše transcendentnu sliku Krista, ne nastojeći da nađu vezu vremena s vječnim Evanđeljem, vezu životnu i djelotvornu i u duši, i u djelu, i u društvu. Mladima se počesto prikazuje jednostrano horizontalna Crkva u zaposlenosti oko problema na ovome svijetu, Crkva promatrana sociološki s težnjom da je od vrha do dna demokratiziraju; a zanemaruje se njena vertikalna dimenzija odozgo, misterij Crkve, prvenstveno poslanje u sferi istine, ljubavi i milosti, s vlašću hijerarhije da odlučuje i vodi. Stariji su opet navikli na Crkvu previše institucionalnu, koja daje gotove recepte spasenja, a da od njih ne traži vlastiti trud, apostolsku zauzetost i brigu za zapuštenu i pogaženu djecu Božju po svijetu. I jedne i druge treba ispravljati i odgajati za što potpuniju sliku Krista i za što vjerniju i životniju sliku Crkve, da mladi i stari nađu sretan susret u razumijevanju istoga Krista i u prihvaćanju iste Crkve.

2. U *ljudskom elementu* Crkve, koji je podložan *vremenskim* promjenama, treba razlikovati više područja na kojima danas dolazi do napetih sukoba između starijih i mlađih. Najbliža su i Crkvi posebno intimna: liturgija, teologija i crkveno zakonodavstvo kao ljudske nadopune mesijanskog poslanja svećeničke, učiteljske i pastirske vlasti. Na svakom

od tih područja pokazuju se danas oštri sukobi mišljenja, koji i ne idu uvijek po liniji godina, ali nose na sebi oznake psiholoških dispozicija starih i mladih.

3. U obredima *sv. liturgije* imala je Crkva kroz povijest već nekoliko korjenitih reformi slijedeći kulturno-povijesnu situaciju. Osim bitnosti Euharistijske žrtve i sakramenata sve je obredno sposobno za promjenu. To teško shvaćaju slabo poučeni vjernici, kojima je sve u Crkvi jednako sveto. No tijekom nove reforme liturgije nije bilo kod priprostih vjernika neke jače oporbe, nego baš kod intelektualaca i svećenika. Poznati su nam ispadi osporavanja zdesna i slijeva. Oni doista nose biljeg ili ukočena duha ili anarhije duha, a neki čak i heretičkog duha protiv stvarne prisutnosti Krista pod prilikama kruha i vina. No ima tu i nešto posve razumljivo: stara je liturgija stekla kroz stoljeća prebogat estetske oblike, a nova je još u povojima, još mora steći svoje estetske nadopune, svoj rast u nove stilove kulture ili u starodrevne stilove folklor. Bit će još trzaja između žalovanja za starim i nezrelog traženja novoga, ali mislim da će krajnosti brzo otpasti. Međutim, ostaje nam velik zadatak da novu liturgiju učinimo privlačnom i shvatljivom širim krugovima, osobito onih mladih bez dubljega korijena vjere. Mislim da nas je već prošla varava nada kako će nova liturgija napuniti naše crkve. Do tog cilja treba velikih napora: pouke i odgoja za sakramentalni život, za mističnu sferu milosti. U njoj će naći i stari i mladi istoga živoga Krista koji oživljuje naše duše. To bi imalo golem odjek u obiteljskim trzavicama između starih i mladih, jer ako se roditelji i djeca sreću skupa oko istoga Isusa, naći će rješenje i za svoje obiteljske sukobe; ako se muževi i žene skupa pričestuju, moći će obdržavati bračni kršćanski moral i neće ni pomišljati na rastavu.

4. U *teologiji* osjećamo danas posebno nategnut i bolesno zaoštren stav kod nekih i teologa i kateheta, koji suprotstavljaju »novu teologiju« staroj, ili »pretkoncilsku teologiju« novoj »pokoncilskoj«, ili »staru askezu« nekoj »novoj askezi«. Sve to miriše na srednjovjekovni sukob Occhamove »via moderna« protiv »via antiqua«, koja je bila uvod u protestantski subjektivizam. Teologija ima svojih jakih novosti, ali u zdravoj teologiji to ne može biti frontalno postavljanje sadašnjice prošlosti. Teologija, koja je doista jeka vjere cijele Crkve, ima svoj *kontinuirani rast*, gdje novo ne ruši staro, nego ga nadopunjuje i produbljuje. Usput otpadaju nedokazane sentencije i kriva mišljenja, ali se stvaraju i nove zablude i nove hipoteze kratkotrajna vijeka. Takve frontalne zaoštrenosti sukobljuju generacije u Crkvi: u starije unose strah pred novošću, pa i kad je dobro otkriće, a u mlade trku za novošću, pa i kad je protiv vjere Crkve. U solidnoj teologiji velikom većinom novo i staro stupa u sintezu: prošla su stoljeća naglasila jedan vidik evanđeoske istine, a današnje doba naglašava drugi vidik, ali kao kontrarnu komponentu prijašnjega: npr. Crkva kao vidljiva organizacija i kao nevidljivi mistični organizam — jedna je cijelost misterija Crkve; pashalna tajna središte je Objave, ali i

središte askeze, i po njoj se križ i uskrsnuće sjedinjuju u asketsko odricanje radi duhovnog uspona i osvajanja. Suprotstavljati jedno drugome protivi se objavljenoj istini. Zato mora u teologiji, a isto tako i u katehezi, prevladati »nova et vetera«, a ne »nova contra vetera«. To je zdrava *teologija »otvaranja«* svemu što je u raznim kulturama i religijama »čestito . . . dično . . . pravedno . . . nevino . . . kreposno i hvale vrijedno«. (Fil 4, 8) Naprotiv, kad netko novim obara staru vjeru Crkve, to je *teologija »rastvaranja«*, koju Pavao VI. naziva »samoubilačka kritika«. A do nje dolaze obično oni koji se žele pošto-poto svidjeti današnjem svijetu i onda kad je u zabludi i u požudi. Tu vrijedi Pavlova: »Ne budite s nevjernicima pod jednim te istim jarmom! Što ima pravednost s bezakonjem? Što je zajedničko svjetlu i tmini . . .« (2 Kor 6, 14) Stoga je teologiji uvijek potrebna i asimilacija provjerenih dobara iz drugih područja istine i disimilacija nevaljaloga, neistinitoga, nemoralnoga, sve što je protivno Evanđelju, makar to bilo ne znam kako »moderno«. Time ćemo približiti stare i mlade i među svećenicima i među laicima, ne samo radi taktike, nego radi objektivne istine.

5. Na području crkvenog *zakonodavstva* bilo je i bit će većih i manjih promjena, jer zakoni života to traže. Danas čujemo za najoštrije sukobe mišljenja, čak i takvo osporavanje koje bi htjelo jednostavno zbrisati sav Kodeks, da živimo »po čistom Evanđelju«. Odviše je jasno već prirodnoj pameti da veliki organizam Crkve mora imati zakonodavstvo. Sasvim je jasno iskrenom vjerniku da je Krist dao Crkvi vlast vezati i razrješivati naše savjesti svojim zakonima. Zato je uzalud nadati se nekom minimalnom zakonodavstvu u Crkvi svjetskih razmjera. Radi se zapravo o tome da obnovljeni Kodeks bude odraz saborskih dekreta, osim toga što treba da ostane odrazom vjekovnog iskustva Crkve. Ima, naimе, povijesnih tečevina koje vrijede kroz tisućljeća, i to zbog velike bliskosti s Evanđeljem i s općeljudskom prirodom. A ima ih i kraćeg vijeka, jer su odraz minule povijesne sredine. Ima pak i modnih povika za novim, koji tako kratko traju da ih se ni ne isplati staviti u zakone. Promjenu zakona traže *trajni znaci vremena*, ne pomodni ukusi. Pa i te promjene treba uvoditi prema *ritmu povijesti*, kako se izrazio Papa Pavao VI. Zato se opet traži dubok i svestran studij, a ne brzopleto nagađanje. Na kraju ozbiljna proučavanja Crkva obično usvoji zlatnu sredinu između krajnjih zahtjeva.

Što znači ritam povijesti, evo jednog primjera: da je Crkva u prošlom stoljeću uvela liturgiju na narodnom jeziku, to bi postalo moćno sredstvo tadašnjega kolonijalizma i apsolutizma, a kod nas mađaronstva i talijanaštva . . . Takvu praksu može Crkva uspješno provesti tek u jeku oslobođanja narodnih država i kultura. Ne želim duljiti, ali na juridičkom području Crkve također vrijedi načelo: spajati novo sa starim, ali da oboje bude životno. Međutim, treba odlučno odbaciti blokovno protivljenje zakonodavstvu Crkve u ime nekog »spontanoga kršćanstva«, kako se zna mladima govoriti. Spontanost vodi u psihičku i društvenu anarhiju,

ako je ne kanalizira i ne sređuje opće dobro po zakonu. O tome je dobro pročitati knjigu P. Chaucharda »Odgoj volje«.

Uz juridičko područje posve se naslanja *odnos vlasti i slobode* u Crkvi, odnosno opravdanje poslušnosti zakonitoj vlasti. U jeku teških osporavanja, koja se iza Sabora negdje pretvoriše u pravu sablazan, mnogi se pojmovi mute. Da istaknem samo neka osnovna načela! Vlast i sloboda kontrarni su polovi koji se ne isključuju, nego nadopunjuju, i to u sintezi između dviju krajnosti: tiranske vlasti i anarhične slobode. Oni koji apsolutiziraju ljudsku slobodu zaboravljaju da sloboda nije vrednota sama u sebi, nego je vrijedna tek po tome kakve vrednote usvoji, odnosno postaje nevrijednom, kazne vrijednom, kad usvoji zlo. Pokoravati se zlu zakonu isto je tako nemoralno kao i ne pokoravati se razumnom zakonu. Zato je norma zakona, kao određivača dobra, nužna i osobnoj savjesti i javnom životu. A tko ima odrediti tu normu dobra? U Crkvi onaj tko je od Krista Boga dobio punomoć zakonodavne vlasti. A u svagdašnjoj poslušnosti onaj tko ima upravnu vlast da odredi konkretne zadatke. No nije dosta samo priznavati ta načela. Treba imati i poniznosti suda i volje da sebe ne postavimo konačnom normom dobra. U tom prosuđivanju dobra može pogriješiti poglavar, ali može i podložnik. U tome je konkretan problem poslušnosti. No ne zaboravimo da iza poslušnosti stoji Krist, kao i iza vlasti u Crkvi koja određuje predmet poslušnosti. I što je vlast viša i općenitija, to joj je veća mjera Duha Prosvjetitelja obećana . . . Nemojmo, dakle, pumpati mlade neobuzdanom kritikom poglavara, nego radije samokritikom njihova mišljenja i vladanja. A poglavari opet, makar starijih i zrelih godina, trebaju samokritiku svojih postupaka i otvorenost savjetovanju i očinski postupak sa slabima dobre volje, pa će lakše naći put do srdaca da ih rado slušaju. S onima zle volje, s načelnim rušiteljima i osporavateljima, s umišljenima u svoje mišljenje neće nadvladati sukoba. Moraju štiti vlast radi dobra zajednice. Doista, mnogo je kreposti potrebno s obje strane da se sagrade mostovi sredenog i zdravog poslušnosti u Crkvi. Zato nikoga u Crkvi ne bih toliko osudio, iza kvaritelja vjere, kao neke koji uživaju u kritiziranju poglavara, koji prave javne scene da dotuku ugled zastupnika Kristove vlasti. Ako je već što za kritiku kod poglavara, neka to bude dobro proučeno, pred Bogom odvažno i rečeno na pravome mjestu, odakle dolazi lijek. Ne znam sasvim točno, ali čini mi se da je danas u kleru više sablaznitelja neposlušnosti nego u Božjem puku. A time se teško ranjava pouzdanje mladih u Crkvu. I mnoga duhovna zvanja ginu kad ne osjete slope među izabranima.

6. Na *pastoralnom području* Crkvi su danas potrebne mnoge novosti da odgovori vrtlogu promjena u svijetu. Dekreti ih Drugog vatikanskog sabora navješćuju. No oni zapravo obvezuju na daljnja traženja. Nemamo gotovih uzoraka velikog uspjeha, nego valja eksperimentirati. No to mora biti vrlo razborito, da ne raspemo svojih skromnih snaga. Tu postoji odavno poznata napetost između psihologije starih i mladih: stari vole uhodanim putovima raditi, makar bili jalovi, a mladi se olako upuštaju

u avanture koje ih bacaju ne samo u svijet nego i u duh svijeta; stari su skloni kancelarijski rješavati probleme papirnatom pastvom, da ne zadu na tvrdi teren tražeći duše, a mladi opet u trci po terenu vrlo lako gube vrijeme u prividu pastve bez nužne kontemplativne pripreme kroz molitvu i žilav rad. Tempo života kida nas, fluidno stanovništvo izmiče našem trajnom odgoju i solidnoj formaciji, brda štampe terete nas mnoštvom informacija iz svijeta i Crkve, s kojima bismo htjeli biti uz korak. U tjeskobi smo i vremena, i snaga i suradnika. A ipak, koliko vremena i snaga potrošimo za nevrjednu štampu i za zabavne programe na štetu potrebne koncentracije duha za krupne probleme Crkve i naroda. Kolike suradnike odbijamo zbog nekih svojih uskih stavova i ratoborne polemike! U apostolatu moramo računati i na mlade inicijative i na staro iskustvo premda to nije lako spajati. Crkvi je nužna suradnja i svećeničkih i laičkih pokoljenja. Čemu, dakle, suprotstavljati mlade starima? Ima krivoga i u mladim istrčavanjima i u starim smrzavanjima, ali čemu postavljati frontu između starih i mladih? Trebaju nam i jedni i drugi! Crkva treba da kroči kroz zemaljsko hodočašće, pazeći da ne izgubi ljude dobre volje, ni one koji zbog starijih godina zaostaju za promjenama, ni one koji zbog mladih godina pretrčavaju naprijed. Crkva je majka svih generacija, zato tempo promjena mora imati svoje etape, svoju postupnost, makar se ona činila prevrelim novatorima kao sporost.

Čitao sam o Mao-ce-tungu kako je dao ovu organizacijsku formulu za kinesku partiju: na vodstvo svakoga komiteta staviti po jednog od mladih, srednjih i starijih godina. Pametna formula za suradnju pokoljenja, koja je Kini, vjekovnoj štovateljici pređa, nekako povijesno svojstvena. Bez obzira na Maove ideje i planove, takav postupak vodi k uspjehu. I nama je za Božje djelo spasenja potrebna takva suradnja. Tko bi pristajao samo uz mlade, lako bi dospio do roboamovskih rješenja: do diobe u Božjem narodu. Tko bi se oslanjao samo na stare, dobio bi fosilna rješenja: zaostajanje za potrebama našeg ubrzanog vremena. Pravilo je za dobar urod voća: mnogo mladih grančica na starome deblu.

7. Na *odgojnom* području proživljavaju i obitelj, i Crkva i škola mnogo muka i lomova između starih i mladih. Ne želim ulaziti u široku analizu tog preopsežnog i presloženog područja jer bi za to trebalo knjige pisati. Upozorio bih da se u današnjoj problematici odgoja ne radi samo o smjeni dvaju historijski uvjetovanih mentaliteta, nego o teškom gubitku povjerenja, koji onemogućuje odgojnu suradnju, osobito u pubertetskim godinama. Odgoj mora nužno voditi k dozrijevanju osobnosti kroz usvajanje vrednota i ljudskih i kršćanskih i napokon staleških: da se u odgajaniku subjektivna opredjeljenja iskreno i duboko sjedine s objektivnim vrednotama. Zrelost osobe u odgoju ne pretpostavlja se, nego stiče, i to postepeno i općenito sporo. Ima svoje važne fiziološke, psihičke i socijalne *pretpostavke*, koje ne smijemo smetnuti s vida. O tome su napisali svoja snažna djela E. Erickson i W. Sadler, obojica američki psiholozi. Nikakve parole kojima bi netko mladima laskao o njihovoj zrelosti neće nadokna-

diti tih važnih pretpostavki. Samo će poremetiti pravo dozrijevanje te dovesti do prividne zrelosti, koja je zapravo oblik umišljenosti, samodopadnosti i odbijanja odgojnog utjecaja. I ono preobilno scijentifičko i propagandno informiranje bez vrednovanja, bez odgoja volje samodisciplinom i odmjerenom vanjskom disciplinom, samo će dovesti do rane zrelosti, koja sve i sva »zna«, a zato i sve kritizira, dok se ne počne svemu rugati. »Ušljivci prvi otpadaju jer je crv u njima«, veli poslovice za prerano dozrele šljive. Erickson ističe, kako već spomenuh, koliko naša prenatrpana scijentifička civilizacija škodi dozrijevanju osobe, a isto tako preobilni, prerani, presloženi problemi sa svih strana. Danas je teško zapušten odgoj volje, sve se prepušta spontanosti i stihiji želja, ističe P. Chauchard. Najveća je opasnost mjeriti zrelost osobnosti hrpom informativnog znanja. Ona se mjeri skladom nutrine i snagom odgovornog djelovanja prema savjesti. Zato ima seljačkih mladića u većoj duševnoj zrelosti, dakako, unutar njihova kulturnoga kruga, negoli kod mnoge studentske sveznadarije.

I za odgojitelje je važno da znaju širiti krug vanjske slobode razmjerno nutarnjem dozrijevanju i da ga znaju stegnuti kad se sloboda zloupotrebljava. Treba da uvode mlade u suradnju oko odgoja u onoj mjeri u kojoj su sposobni objektivno suditi i nepristrano glasati o tekućim pitanjima. Treba da se vesele njihovu samodoprinosu i aktivnosti za prave vrednote odgoja, a ne da ih kočé prevelikom autokracijom.

Povjerenje između mladih i starijih u odgoju stiće se i opet priznavanjem *istih* objektivnih vrednota kojima i jedni i drugi teže. A to konačno znači tražiti istoga Krista u čovjeku, ukoliko je Krist mjerilo čovjeka. Onakva čovjeka, kakav bi trebao da bude prema »slici Božjoj«, »slici jedinorođenoga Sina njegovog«. To osobito vrijedi za odgoj svećeničkih i redovničkih pripravnika koji će staleški zastupati Krista u svijetu.

U ovom sam već oduljenom prikazu ipak samo dotakao niz pitanja koja se vrte oko velikog problema suradnje starih i mladih. Pravi lijek u današnji sukob generacija unosit će onaj koji gradi mostove povjerenja i suradnje među pokoljenjima, a ne onaj tko vodi blokovsku politiku sukoba među naraštajima. Blokovska je politika ovdje najopasnija, mnogo opasnija nego u politici, jer zadire u najintimnije tkivo koje *prenosi poklad života*, i ljudskog i božanskog, u čovjeku. Zato učimo mlade da gledaju u budućnost poštujući stečeno blago prošlosti, a navikavajmo stare da gledaju u prošlost tako da iz nje prenesu mladima vrednote koje ne umiru. Tako ćemo stvoriti atmosferu za uspješno prenošenje života prema sve većem napretku. I za uspješno prenošenje božanske poruke spasenja, o kojoj piše psalmist: »Što slušasmo i doznasmo, o čemu nas izvijestiše oci naši, to nećemo zatajiti djeci, nego ćemo javiti budućem naraštaju slavna djela Gospodnja, moć njegovu i djela čudesna što ih učini . . . (Ps 77, 3—4)

No za takav postupak, za takvu izgradnju povjerenja potrebno je ne samo tražiti istoga Krista koji sjedinjuje u sebi sva vremena, nego i naučiti od njega dvije kreposti pomirenja: mladi *poniznost* pred veličinom

njegova djela u Crkvi, stari *blagost* pred poteškoćama mladih. Tako ćemo naći ne samo »mir dušama svojim« nego i mir u odnosima mladih i starih. U tome miru pronaći ćemo mnoga uspješna rješenja, ne u vatri polemike. Polemika je u Kristovim ustima zadnje sredstvo protiv onih koji nisu primali Božje poruke ni njenih dokaza. I mi ga rezervirajmo samo protiv onih s kojima se ne može drukčije jer su doista kvaritelji Božjih putova. Za braću sačuvajmo Kristov mir, dokle god se ne pokažu lažnom braćom. Tek tada moramo postati »znak protivljenja«.